

PALS og ADHD: På hvilken måte kan PALS-modellen bidra til inkludering av elever med ADHD?

Mari H. Nag

18.09.2025

BERGEN
KOMMUNE

Hvem er jeg?

- Mari Hagestad Nag
- Jobber i Bergen Kompetansesenter for Læringsmiljø (BKL)
- Bachelor i pedagogikk og psykologi, UiB
- Master i spesialpedagogikk, UiB

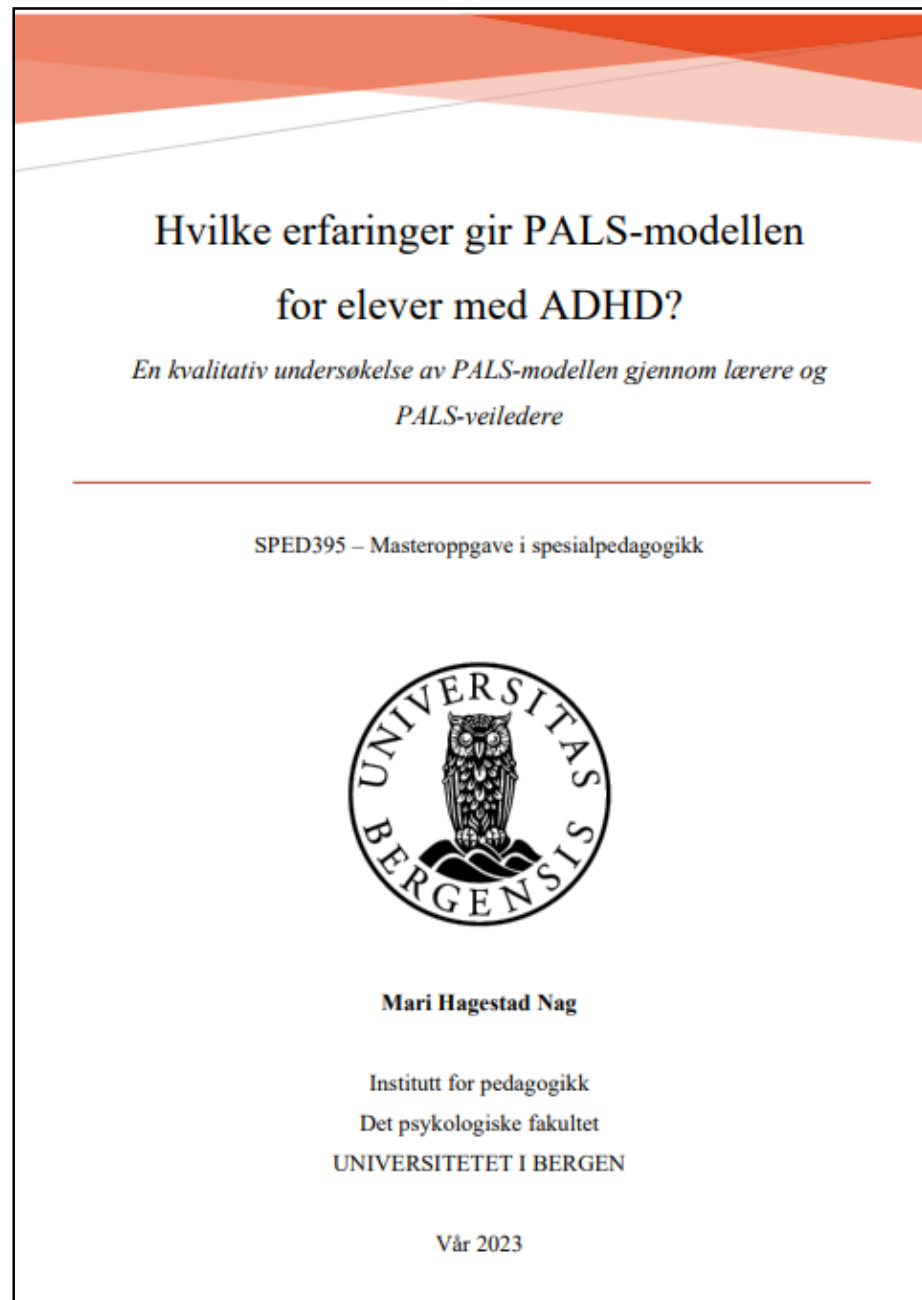

Hvorfor en parallellsesjon om PALS og ADHD?

BERGEN
KOMMUNE

Nag, 2023

Innhold

- Bakgrunn for valgt tittel
- Politiske føringer og lovverk
- ADHD innenfor medisinsk forskning og samfunnsforskning
- PALS-modellens pedagogiske og organisatoriske prinsipper
- Hvordan fungerer PALS-modellens prinsipper for elever med ADHD?
- Aktualitet til PALS-modellen i Norge

Bakgrunn

- «Dersom tilrettelegging av skolehverdagen fungerer godt for en elev, kan det også gi positive ringvirkninger for andre elever?»
- Prinsippene i PALS-modellen stemmer godt overens med denne ideen
- *Impact of the School Environment on Medical Treatment of Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Population-Wide Register Data Study of School-Wide Positive Behavioral Interventions and Supports* (Borgen et al., 2021)
- Overmedisinering og overdiagnostisering av ADHD (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2010)
- (Spesial)pedagogikkens rolle i arbeid med elever med ADHD

Politiske føringer og lovverk

- Tradisjonelt sett har tiltak mot uønsket atferd i skolen vært rettet mot enkeltelever, men de siste tiårene har utviklingsarbeid med forskningsbaserte tiltak som fremmer helhetlig tenkning i arbeid med elevmiljøet økt (Ogden, 2010)
- Opplæringslova, 2023:
 - § 10-2. *Elevane sin rett til medverknad*
 - § 10-3. *Samarbeid med foreldra*
 - § 11-1. *Tilpassa opplæring*
 - § 11-3. *Intensiv opplæring på 1. til 4. trinn*
 - § 12-4. *Plikt til å sikre eit trygt og godt psykososialt skolemiljø (aktivitetsplikt og dokumentasjonsplikt)*
- *Forebyggende innsatser i skolen* (Utdanningsdirektoratet, 2006)
- *Psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene* (Sosial og helsedirektoratet, 2007)
- *Læring og fellesskap* (Meld. St. 18, 2010-2011)
- *Behandling av Norges fjerde rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen: Avsluttende merknader fra FNs komité for barns rettigheter januar 2010* (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2010)

ADHD

- Attention Deficit Hyperactivity Disorder (DSM-5) (APA, 2022) / Hyperkinetiske forstyrrelser, F90.0 (ICD-10) (WHO, 2019; 2023)
- Nevroutviklingsforstyrrelse som omfatter en tilstand der nevrologisk og psykologisk utvikling er forsinket eller avvikende fra tidlig barndom (Nielsen, 2014)
- Årsaken til ADHD er svært debattert i psykiatrien, men uansett årsaksforklaring tilbys ofte sentralstimulerende medisiner som behandling av diagnosen (ADHD Norge, 2021a; Engh, 2014; Rønhovde, 2018; Sandven, 2025)
- Kjernesymptomer (APA, 2022; Helsedirektoratet, 2020; WHO, 2023):
 - Hyperaktivitet
 - Impulsivitet
 - Oppmerksomhetsforstyrrelser

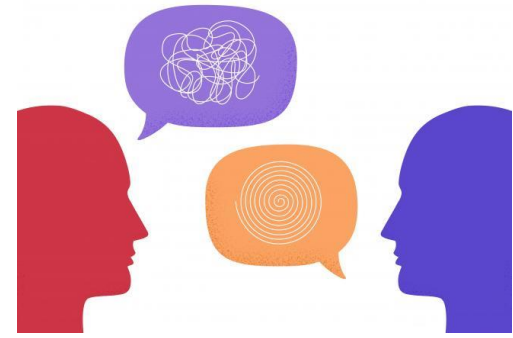
ADHD innenfor medisinsk forskning

- MTA-studien, 1997 (Hinshaw et al., 1997)
- Oppfølgingsstudie til MTA-studien (Swanson et al., 2017)
- Økning av bruk av sentralstimulerende medisiner
 - Fra 2004 – 2020 (Reseptregisteret, 2022):
 - Brukere per 1 000 av ADHD-midler har steget med 120,51%
 - Det er totalt 12 268 flere brukere av sentralstimulerende medisiner
 - Økning på 3 476 376 i omsetning av doser
 - 2025 (Sandven, 2025):
 - Bruken av ADHD-medisin for barn og unge har økt med 60% på 5 år

ADHD innenfor samfunnsforskning

- «Desemberbarna» (Morrow et al., 2012; Karlstad et al., 2017; Bachmann et al., 2022)
- «Barne-ADHD» (Sandven, 2025)
- Internasjonal variasjon i medisinerings av ADHD (SINTEF, 2004; Zoëga et al., 2011; Widding-Havneraas et al., 2022)
- Stor forskjell i forekomst av ADHD-diagnosen hos BUP (Widding-Havneraas et al., 2022)
- ADHD hos barn med norskfødte foreldre vs. innvandrereforeldre (Hansen et al., 2023)
- Pedagogisk tilrettelegging for elever med ADHD (Sanne & Flaten, 2012; Engh, 2014; Sørli & Ogden, 2015; ADHD Norge, 2017; Rønhovde, 2018; Tangen et al., 2019)

Drøftingsoppgave

- Drøft sammen to og to:
 - Kan dere komme på noen prinsipper (pedagogiske og organisatoriske) fra PALS-modellen som kan samsvare med diagnosebeskrivelsen og forskningen som er gjort rettet mot barn og unge med ADHD?

Om PALS-modellen

- SW-PBIS → PALS (fornorsket modell) (Crone & Horner, 2003; Sørli et al., 2014)
- PALS-modellen bygger på et multiteoretisk grunnlag (Arnesen et al., 2014)
 - Sosiale læringsteori (Bandura 1973; 1986)
 - Læringsteori for sosial interaksjon (Patterson, 2002)
 - Bronfenbrennes utviklingsøkologiske modell (Bronfenbrenner, 1979)
- Tiltaksmodellen (Sugai & Horner, 2002; Aasheim et al., 2018)
- Kjerneelementer som påvirker skolestrukturen og undervisningen (Sugai & Horner, 2002; Arnesen et al., 2014; Aasheim et al., 2018; Borgen et al., 2021)

Prinsipper i PALS-modellen (Nag, 2023)

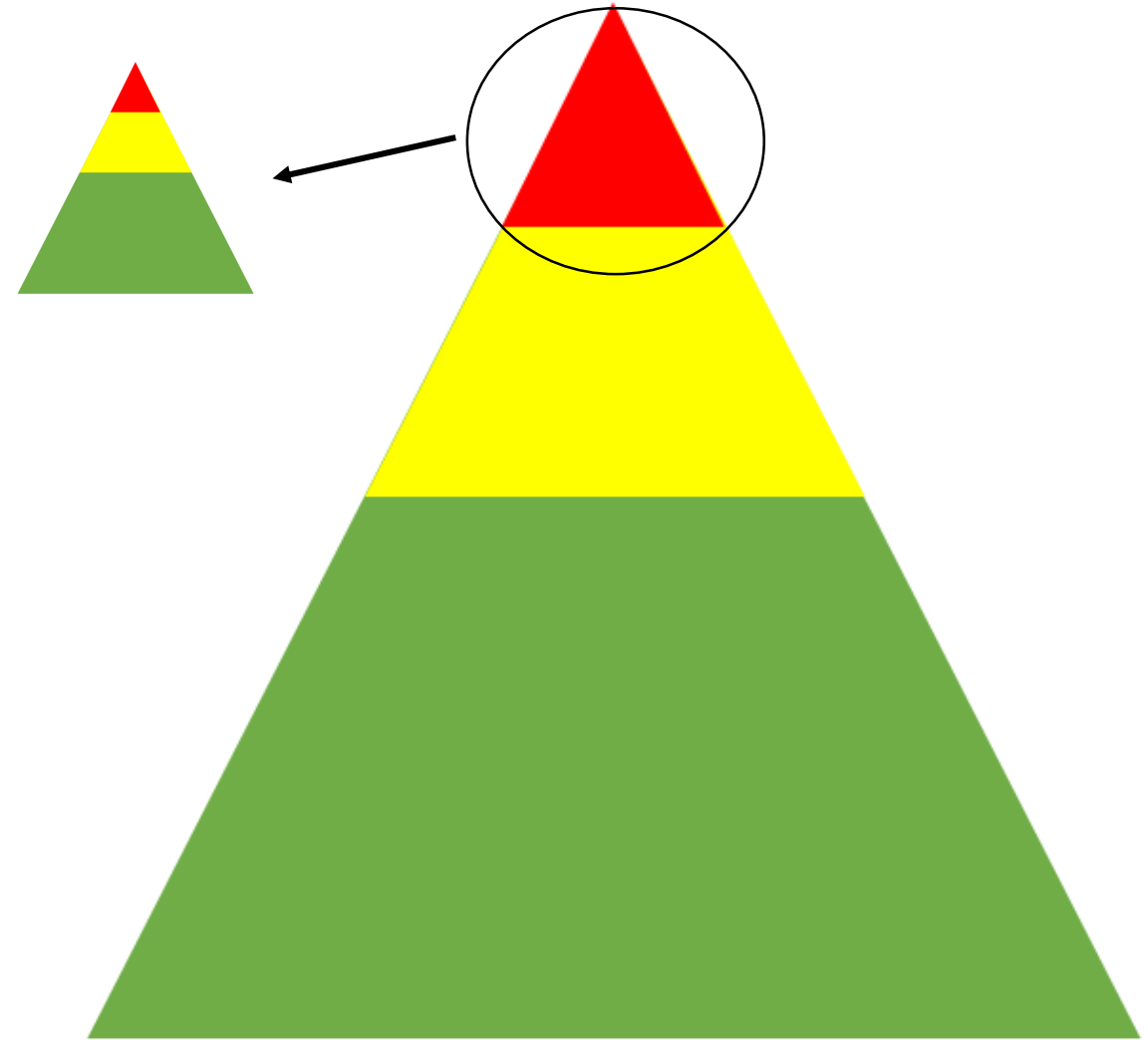
- Organisatoriske prinsipper
 - PALS-team
 - Nettverk
 - Elev- og foreldremedvirkning
 - Felles språk og forutsigbarhet
 - Relasjoner og tilsyn
- Pedagogiske prinsipper (brukes i undervisningen)
 - Positiv anerkjennelse
 - Ros
 - Gode beskjeder
 - Forutsigbarhet
 - Forventninger
 - Øving

PALS og ADHD (Nag, 2023)

- Elever med ADHD kan:
 - Ha utfordringer med konsentrasjon
 - Ha vansker mot å ta imot beskjeder
 - Trengere flere påminnelser
 - Trengere tett oppfølging
 - Være urolige
 - Ha svingninger i humøret
 - Danne mønstre som strategi for unnavikelse
- Medisinering

Inkludering

- Universell øving
- Forutsigbarhet – mindre stigma?
- «Men det er det der universelle som er på en måte egentlig det viktigste da, som er i modul 1 [det universelle nivået]» (Sitat fra informant, Nag, 2023)

Hvorfor PALS?

- Medisinske og pedagogiske tiltak for elever med ADHD (Utdanningsdirektoratet, 2022)
- Prinsipper fra PALS som samsvarer med råd/veiledninger fra Statped, Utdanningsdirektoratet, Helsedirektoratet og ADHD Norge: (Statped, 2006; Helsedirektoratet, 2020; ADHD Norge, 2021b; Utdanningsdirektoratet, 2022)
 - Prinsipper i klasserommet
 - Struktur og forutsigbarhet
 - Klasseledelse (Meld. St. 18 (2010-2011))
 - Å skape tilhørighet og legge til rette for mestring og medvirkning (WHO, 2023)

Avslutning

- Samsvar med de generelle prinsippene som ligger til grunn for tilrettelegging for elever med ADHD fra ulike instanser, og prinsipper implementert i PALS-modellen (Statped, 2006; ADHD Norge, 2021b, Helsedirektoratet, 2022; Utdanningsdirektoratet, 2022)
- «Det kreves mer spesialpedagogikk for mindre spesialundervisning»
- Det som fungerer godt for en, kan også være nyttig for andre
- Ressurser i skolen

Kilder A - E

- Aasheim, M., Patras, J., Eng, H. & Natvik, H. (2018). Kunnskapsoppsummering og klassifisering av tiltaket: PALS-Positiv atferd, støttende læringsmiljø og samhandling (2. utg.). *Ungsinn*, 2(1), 1-25. <https://hdl.handle.net/10037/14539>
- ADHD Norge. (2017, 15. august). *Forskning om ADHD-medisin*. Adhdnorge.no. Hentet 13. februar 2023 fra <https://www.adhdnorge.no/artikkel/forskning-om-adhd-medisin>
- ADHD Norge. (2021a, 20. Januar). *Medisinering av ADHD*. Adhdnorge.no. Hentet 31. januar 2023 fra <https://www.adhdnorge.no/artikkel/medisinering-av-adhd>
- ADHD Norge. (2021b). *Lærerguiden: Tilrettelegging for elever med ADHD i skolen* [Brosjyre]. ADHD Norge. <https://www.adhdnorge.no/brosjyrer/laererguiden>
- American Psychiatric Association [APA]. (2022). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5. utg., text rev.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425787>
- Arnesen, A., Meek-Hansen, W., Ogden, T. & Sørli, M-A. (2014). *Positiv læringsstøtte: Hele skolen med!* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Bachmann, C. S., Risnes, K., Bjørngaard, J. H., Schei, J. & Pape, K. (2022). Relative Age and Psychotropic Drug Use in Preterm and Term-Born Children and Young Adults. *Pediatrics*, 150(6), 46-56. <https://doi.org/10.1542/peds.2022-05708>
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice Hall.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice Hall.
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2010). *Behandling av Norges fjerde rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen: Avsluttende merknader fra FNs komité for barns rettigheter januar 2010*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet <https://www.regjeringen.no/contentassets/0fd2eb1efd3940409d7e036eabc63da8/q-1173binmat.pdf>
- Borgen, N. T., Frønes, I. & Raaum, O. (2021). Impact of the School Environment on Medical Treatment of Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Population-Wide Register Data Study of School-Wide Positive Behavioral Interventions and Supports. *Child Development*, 92(5), 2089-2105. <https://doi.org/10.1111/cdev.13574>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of Human Development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Crone, D. A. & Horner, R. H. (2003). *Building Positive Behavior Support Systems in Schools: Functional behavioral assessment*. The Guilford Press
- Engh, K. R. (2014). *Barn og unge med ADHD i skolen*. Cappelen Damm Akademisk.

Kilder H - R

- Hansen, T. M., Qureshi, S., Gele, A., Hauge, L. J., Biele, G. P., Surén, P. & Kjøllesdal, M. (2023). Developmental disorders among Norwegian-born children with immigrant parents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17(3). <https://doi.org/10.1186/s13034-022-00547-x>
- Hinshaw, S. P., March, J. S., Abikoff, H., Arnold, L. E., Cantwell, D. P., Conners, C. K., Elliott, G. R., Halperin, J., Greenhill, L. L., Hechtman, L. T., Hoza, B., Jensen, P. S., Newcorn, J. H., McBurnett, K., Pelham, W. E., Richters, J. E., Severe, J. B., Schiller, E., Swanson, J., ... Wigal, T. (1997). Comprehensive assessment of childhood Attention-Deficit Hyperactivity Disorder in the context of a multisite, multimodal clinical trial. *Journal of Attention Disorders*, 1(4), 217-234. <https://doi.org/10.1177/108705479700100403>
- Helsedirektoratet. (2020, 29. januar). ADHD. Helsenorge.no. Hentet 31. januar 2023 fra <https://www.helsenorge.no/sykdom/utviklingsforstyrrelser/adhd/>
- Karlstad, Ø., Furu, K., Stoltenberg, C., Håberg, S. E. & Bakken, I. J. (2017). ADHD treatment and diagnosis in relation to children's birth month: Nationwide cohort study from Norway. *Scandinavian Journal of Public Health*, 45(4). 343-349. <https://doi.org/10.1177/1403494817708080>
- Meld. St. 18. (2010-2011). *Læring og fellesskap: Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-18-20102011/id639487/>
- Morrow, R. L., Garland, E. J., Wright, J. M., Maclure, M., Taylor, S. & Dormuth, C. R. (2012). Influence of relative age on diagnosis and treatment of attention-deficit/hyperactivity disorder in children. *Canadian Medical Association Journal*, 184(7). 755-762. <https://doi.org/10.1503/cmaj.111619>
- Nag, M. H. (2023). *Hvilke erfaringer gir PALS-modellen for elever med ADHD?: En kvalitativ undersøkelse av PALS-modellen gjennom lærere og PALS-veiledere*. [Masteroppgave, Universitetet i Bergen]. Bergen Open Research Archive. <https://hdl.handle.net/11250/3071869>
- Nielsen, M. (2015). ADHD: Når følelser og reaksjoner bliver symptomer på en diagnose. I S. Brinkmann & A. Petersen (Red.), *Diagnoser: Perspektiver, kritik og diskussion* (s. 207-227). Klim
- Ogden, T. (2010). Kunnskapsdrevet praksis i arbeidet med atferdsproblemer blant barn og unge. I Befring, E., Frønes, I. & Sørli, M.-A. (Red.). *Sårbare unge: Nye perspektiver og tilnærminger* (s. 246-258). Gyldendal Akademisk
- Opplæringslova. (2023). Lov om grunnskoleopplæringa og den vidaregåande opplæringa. (LOV-2023-06-09-30). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2023-06-09-30>
- Patterson, G. R. (2002). The early development of the coercive family process. I J. B. Reid, G. R. Patterson & J. J. Snyder (Red.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention* (s. 25-44). American Psychological Association.
- Reseptregisteret. (5. desember 2022). ADHD-midler i Norge – Egendefinert tabell. Hentet fra <https://www.reseptregisteret.no/default.aspx>
- Rønho, L. I. (2018). *Kan de ikke bare ta seg sammen: Om barn og unge med ADHD og Tourettes syndrom* (3. utg.). Gyldendal.

Kilder S - Z

- Sandven, H. K. (2025). *Diagnosefellen – om sykeliggjøring av norske barn*. Vigmostad Bjørke.
- Sanne, B. & Flaten, K. (2012). Pedagogiske tiltak for barn med ADHD. *Spesialpedagogikk*, 12(5), 15-20. <https://utdanningsforskning.no/artikler/2012/pedagogiske-tiltak-for-barn-med-adhd2/>
- SINTEF. (2004). *Nasjonal kartlegging av tilbud om diagnostisering og helhetlig behandling av barn og ungdom med hyperkinetisk forstyrrelse/ADHD*. (STF78 A045012). Sintef Helse. \\7853\PH\prosjekt\78i014ADHD
- Sosial- og helsedirektoratet. (2007). *Veileder i psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunen* (IS-1405). https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/hod/is1405_14898a.pdf
- Statped. (2022, 15. juni). *Barn og elever med ADHD*. Statped. <https://www.statped.no/adhd/barn-og-elever-medadhd/?depth=>
- Sugai, G. & Horner, R. H. (2002). The Evolution of Discipline Practices: School-Wide Positive Behavior Supports. *Child & Family Behavior Therapy*, 24(1-2), 23-50. https://doi.org/10.1300/J019v24n01_03
- Sørli, M.-A. & Ogden, T. (2015). School-Wide Positive Behavior Support-Norway: Impacts on Problem Behavior and Classroom Climate. *International Journal of School & Educational Psychology*, 3(3), 202-217. <https://doi.org/10.1080/21683603.2015.1060912>
- Tangen, R., Haugland, Y., Larsen, K. & Hafsmo, O. R. (2019). *Tidlig identifisering og tilrettelegging for barn med ADHD-lignende atferd i barnehagen* (Prosjektrapport). Statped. https://www.statped.no/globalassets/laringsressurs/dokumenter/02-bokhefte/rapport_adhd_barnehage.pdf
- Utdanningsdirektoratet. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen*. Utdanningsdirektoratet. https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-ogforskning/rapporter/forebyggende_innsatser/5/forebyggende_innsatser_forord_i_nnledning_avslutning.pdf
- Utdanningsdirektoratet. (2022, 24. juni). *ADHD: Tilrettelegging for barn og elever med ADHD*. Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/spesialpedagogikk/spesialpedagogiske-fagomrader/adhd/#a173298>
- Widding-Havneraas, T., Markussen, S., Elwert, F., Lyhmann, I., Bjelland, I., Halmøy, A., Chaulagain, A., Ystrom E., Mykletun, A. & Zachrisson, H. D. (2022). Geographical variation in ADHD: do diagnoses reflect symptom levels? *European Child & Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01996-7>
- World Health Organization [WHO]. (2019). *International statistical classification of diseases and related health problems* (10. utg.). <https://icd.who.int/browse10/2019/en>
- World Health Organization [WHO]. (2023). *International statistical classification of diseases and related health problems* (11. utg.). <https://icd.who.int/en>
- Zoëga, H., Furu, K., Halldórsson, M., Thomsen, P. H., Sourander, A. & Martikainen, J. E. (2011). Use of ADHD drugs in the Nordic countries: a population-based comparison study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 123(5). 360-367. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2010.01607.x>

